

EL MONTSENY VIST PEL
REUSENC JOAQUIM
SANTASUSAGNA

XAVIER FERRÉ

La trajectòria noucentista i progressista de Joaquim Santasusagna i Vallès (Reus, 1899 – 19 de març de 1982), pròxima al programa d'Acció Catalana (organització fundada el 1922), remet a dues característiques bàsiques: la pedagogia cívica —traduïda en clau política— a través de l'articulisme periodístic, i la concepció de l'excursionisme com a exponent del codi patriòtic. En qualsevol cas, la idea fixa de l'escriptor va anar de la mà de les institucions culturals en la direcció de cercar referents socials, identitaris, amb l'objectiu d'articular la consciència nacional. Així, cal contextualitzar la intervenció de Santasusagna, els anys vint i trenta, al Centre de Lectura i, posteriorment, a l'Associació Excursionista de Reus. Aquesta entitat es constituí el 18 d'octubre de 1947 i inicialment fou presidida per Francesc Pàmies Mateu, conjuntament amb Pere Felip Mestres, Pere Rius Sendrós, Domènec Sardà i Adolf Batista i Espasa, amb la finalitat d'agrupar totes les seccions excursionistes de les entitats esportives locals.

Per Santasusagna —de caràcter fortament introspectiu i convençut amb criteris de les idees que defensava— i altres coetanis comparables en idealitat política, com l'escriptor Josep M. Prous i Vila, la funció educadora del periodisme parteix ideològicament amb la intervenció a la Joventut de la Lliga reusenca (*Llaç* [1919], *La Veu del Camp* [1920-1921]) i la col·laboració a *Foment*, portaveu dels nacionalistes republicans (1921-1923/1931), fins abastar el vessant editorialista a l'òrgan d'Acció Republicana i posteriorment d'Acció Catalana Republicana, *Les Circumstàncies* (1930-1936), i la col·laboració a *Estat Català* (1937-1938). En aquests editorials, la nota dominant era la divulgació de referents simbòlics, d'individualitats destacades del lideratge intel·lectual, d'episodis de la història del país i de fets polítics que descabdellaven certes perspectives del país. L'objectiu de Santasusagna —com el de Rovira i Virgili, amb qui es cartejà el 1932 arran de la conferència *Catalunya i l'Autonomia*— era articular un imaginari col·lectiu per nacionalitzar la societat, idea exposada en conferències com *Nació i Estat* (diferenciació entre ambdues formes d'organització política, seguint l'estela de Prat de la Riba) i *Present i futur del catalanisme* (1931). Des d'aquesta perspectiva s'entén que el conjunt d'aquests editorials cerqués un acord comú, en el conjunt de la majoria social, adreçat a fonamentar una opinió que contribuís a la construcció nacional. En aquest sentit, els editorials del que fou òrgan dels republicans possibilistes, com també les recerques publicades a la *Revista del Centre de Lectura*, congruïaven aportacions aconduïdes per la socialització cultural pròpia, com demostra l'aplec d'articles redactats entre abril i desembre de 1930, i publi-

cats, fa poc, amb el títol *L'opció a la democràcia*. Es tractava, en definitiva, de l'organització d'una cultura reflectida en "el moviment, la lluita, el pensament constructiu", que "signifiquen política" (5-8-1930). Una organització cultural que Santasusagna havia de recuperar a través del passat legitimador de l'empremta nacional reusenca amb *Reus i els reusencs en el renaixement de Catalunya fins al 1900* (1955, amb peu d'impremta fals de 1949).

Però la tasca on Santasusagna excel·lí fou la de teoritzador de l'excursionisme. El sentit d'aquest extrem cultural era recuperar el fet excursionista (concretat a la preguerra amb l'Agrupació Excursionista de Reus [1915], de Ricard Ferrater) com a baula central a l'hora d'incorporar *activament* el coneixement del territori a la comprensió del país. En el conjunt dels editorials que Santasusagna va fer per a la Circular de l'Associació Excursionista al llarg de la dècada de 1950, destacava la idea que l'excursionista no era un subjecte passiu, o estrictament esportiu, sense consciència de la pràctica duta a terme, sinó que era un *ciutadà nacional*, identificat activament amb el medi, amb el país. Així, la idea difosa els anys vint de definir l'excursionisme com *escola de ciutadania*, troba en la pràctica teòrica de Santasusagna una remarca prou significativa. En aquest horitzó, el 1959 veia publicada *Definició de l'excursionisme*, on enuncitava l'esforç afegit d'estudi que havia d'escometre l'excursionista: "Anar a muntanya no equival a tornar a casa amb el sarró ple d'alguna cosa tangible i menys encara utilitzable. Se'n ve solament amb els ulls il·luminats i amb l'ànim agitat. S'ha vist terra, s'han contemplat paisatges, s'ha posat a prova l'energia, s'ha estat a llocs que abans només figuraven dins de la toponímia amb posició incerta. Això, però, s'ha aconseguit amb esforç i el que s'ha fruit, tot caminant, pot estar velat en el pensament per obra de la lassitud de repetir l'assaig? [...] Per provar que l'excursionisme té suc i bruc i no és una acció qualsevol, no cal insistir a retreure que, en començar a la nostra terra, fou per servir una cultura autòctona". L'enemic a vèncer, per tant, era aqueixa lassitud contrària a fer un esforç per escometre el descobriment de la terra. Santasusagna, per tant, sistematitzà què era ser excursionista no pas formalment, sinó en un enquadrament romàntic constructiu, de superació, d'arribar a comprendre el *llenguatge* de la muntanya, ja que "quan la muntanya influeix, la puresa de l'aire no pot resultar al·licient a la perversitat. L'amor a la terra renova els individus, tot proveint d'una gràcia que frena els baixos instints. Aquell que estima, no pot adoptar capteniments dolents ni es pot mostrar exempt de polidesa. Només pot produir-se exquisidament".

Aquesta actitud envers la interpretació precisa de la terra el portà determinadament a redactar els estudis *Impressions del Pirineu Central* (1929), *Les serres encantades. Impressions pirinenques* (1936, 1956), *Els termenals del Principat* (1958) i *Tríptic del meu excursionisme* (1979). I, juntament amb el geògraf Josep Iglésies (amb qui va mantenir una relació amical, i prou definitòria, al llarg de tota la vida), elaborà *Les Muntanyes de Prades, el Montsant i*